

AZ ÖNTÖZÉS FŐBB ÜZEMI, ÖKONÓMIAI KÉRDÉSEI*

TÓTH MIHÁLY

a mezőgazdasági tudományok doktora

Agrártudományi Egyetem, Gödöllő

Előadásomban azon gazdaságokban felmerülő ökonómiai problémákkal szeretnék foglalkozni, amelyek most, illetve a jövőben rendezkednek be öntözésre vagy öntözésük lényeges területi- és műszaki fejlesztését gondolják megvalósítani. Teszem ezt azért, mert:

- A már öntöző gazdaságok tapasztalatait széles körűen — mi is több tanulmányunkban — értékelték. A levonható következtetések ill. tapasztalatok ismertek.
- A már öntözésre berendezkedett gazdaságokban sok ok miatt mások a feladatok és a problémák mint a jövőben kialakuló öntöző gazdaságokban.
- Végül a mai öntözésfejlesztési vállalati döntések gazdasági kihatásai igen jelentősek.

Mindenekelőtt néhány alapvető ökonómiai gondolat vetődhet fel minden gazdaság vezetői előtt és ezek:

— A növénytermesztés szinte egyetlen olyan hozamalakító tényezője az öntözés, amely jelentős beruházást, egyszeri befektetést (ráfordítást) kíván. Amikor az öntözésre való berendezkedés sarkalója a koncentrált állattenyésztő telep takarmányellátása, igen jelentős gazdasági cél és előny, hogy területmegtakarítást lehet elérni, kisebb területen lehet a takarmányt megtermelni.

— Az öntözést, az öntözőberendezés használatát meghatározott csapadék valószínűségekre tervezzük és ettől az egyes években jelentős eltérés lehet. A berendezés használatának mértékétől függően a teljes területre, az egy hektár berendezett területre, vagy a víz egységére vonatkoztatva igen különböző költségekkel kell számolni.

— Évenként az öntözőberendezés használatától függetlenül felmerülő állandó költségek jelentősen megnövelik a vállalati ill. a növénytermesztési állandó költségeket. A termelés és az öntözés nagy állandó költségeit csak rendszeresen nagy termésátlagokkal lehet elviselni. A rendszeresen nagy

* Előadás a Tiszavidék-fejlesztési Tudományos Napokon. Karcag, 1974. szeptember 12.

termésátlagokat — többek között — a természetes csapadékhelyzetektől függően változó öntözővíz mennyiség kiadásával lehet elérni.

— Az öntözésre való berendezkedést követően — annak használatától függetlenül — jelentkező állandó költségek, valamint a kiöntözött víz mennyiségével arányosan felmerülő változó költségek olyan években lehetnek a legnagyobbak, amikor relatíve kisebbek a termésátlagok. Az ilyen — vagy más szélsőséges — helyzetekre alapozott az öntözés egy évének megítélése teljesen téves következtetésekre vezet.

— Intenzív irányú termelésfejlesztésnél a tervezett nagy hozam komplett feltételrendszer kíván. Minél kedvezőbb csapadék valószínűsége tervezik a termésátlagot, annál nagyobb a kockázat, hiszen a tervezett természetes vízellátottságtól való negatív eltérés több évben bekövetkezhet. Ezért tartozik bele az öntözés az intenzív termelés komplett feltételrendszerébe. Egyben ez azt is jelenti, hogy túl kell lépni az öntözés hatásának megítélésénél azon leegyszerűsítő mérésén, amely a többlettermést hangsúlyozza, ill. a többlettermés és többletráfordítás egybevetésével kíván ítéletet alkotni.

— Azzal is számolni kell ugyanakkor, hogy az utóbbi 4—5 évben jelentősen megnövekedett az öntözésre való berendezkedés beruházási költsége és az üzemeltetés éves költségei is. Az üzemeltetési költségen belül pedig mind abszolút összegben, mind %-ban nagyobb lett az állandó költségrész.

Az öntözésre történő berendezkedés elvi elhatározása az egész feladat első és egyszerű lépése, hiszen mindjárt felmerülnek olyan vaskos problémák, hogy:

- milyen nagyságú területen,
- milyen vetésszerkezettel ill. vetésváltással,
- milyen öntözési módot és berendezéstípust választva történjék a berendezkedés,
- az egész beruházás — közvetlen öntözési, a kapcsolódó egyéb meliorációk, kapcsolódó egyéb létesítmények — milyen nagyságrendű és ütemezésű lehet,
- a beruházás konstrukciója és forrásai hogyan alakulhatnak,
- az üzemelésnek mik lehetnek a módozatai és ráfordításai,
- az öntözés ill. öntözésre alapozott termelés személyi és szervezeti feltételei hogyan biztosíthatók,
- végezetül milyen gazdasági áldozatok és milyen eredmények várhatók az öntözésre alapozott termelésnél ágazati és vállalati relációban.

A felsorolt sok problémára — csak utalva e problémák kapcsolódására is — utalászerű felvetéseket szeretnék tenni. A rövid — sokszor kijelentészerű megfogalmazások bizonyosan vitára adhatnak okot, mert kifejtés és különösebb indoklás nélkül hangzanak el.

Egy-egy gazdaságban az öntözött terület nagysága igen változó lehet. Bizonyos azonban, hogy mintegy 500 ha ma már alsó határnak tekinthető.

Több ezer ha terület öntözésre történő berendezésénél viszont indokolt a szakaszos megvalósításra tervezni beruházási stb. okok miatt. Ilyen helyen az öntözés teljes kialakítása 10—15 évet is igénybe vehet. A szakaszos megvalósítás sokszor ellentmondásban lehet az öntözőrendszer kihasználásával.

Az öntözött terület vetésszerkezete elkerülhetetlenül szintén leegyszerűsített vagy néhány növényre korlátozott még nagy területnél is. Öntözőfűrtnél újszerű feladat és kapacitáskihasználási, valamint a kiegyensúlyozott, olcsó üzemelési okok miatt az egyes gazdaságok vetésszerkezetét össze kellene hangolni. Kedvező lenne, hogy eltérő legyen az egyes gazdaságok vetésszerkezete és a vetésváltást pedig a fűrt egészét szemlélve tervezzék.

Merem remélni, hogy rövid idő múlva létesítésre kerülnek a mai igényeket kielégítő felületi öntözőtelepek is, tehát ismét lehet gondolni az öntözési mód megválasztására. Az öntözőfűrtök esetén is azok nemcsak kizárólag felületi vagy kizárólag esőszerű öntözésre tervezettek lehetnek. Feltétlenül gondolni kell a kombinált fűrtök kialakítására is ill. egy-egy kisebb egységnél is éven belül vagy évek egymásutánjában a felületi és esőztető öntözés egyaránt történő alkalmazására. Sajnos az az igazság, hogy a mi méreteink mellett az esőztető öntözés szárnyvezetékei gépesített mozgatásának típusai szinte mind kis területet fognak át. Az is gond, hogy a munkaerő ill. munkafelhasználás csökkentését igen nagy beruházási összeggel és öntözési költségnövekedéssel lehet megváltani. Egyrészt tehát közel sem lehet megnyugodni a műszaki haladással, másrészt több gazdaságban felmerülhet a felszínalatti esőhálózat teljes besűrítése, tehát a mozgatástól való teljes megszabadulás.

Nagyméretű öntözött terület szakaszos kialakítása egyébként megkönnyíti az öntözési módok és a berendezéstípusok kombinálását is.

Kétségtelen, hogy az öntözést tervező és kivitelező szervek ill. szakemberek munkáját nehezítik az előbb említett megfontolások.

Az öntözésre történő, akár több szakaszú, berendezkedés érthetően legnagyobb vállalati kérdése annak beruházása. Ma már nem is öntözési beruházásról, hanem az öntözésre alapozott termelés komplett beinstruálásáról, de legalábbis rekonstrukciós beinstruálásáról van szó. Ennek anyagi nagyságrendje területegységenként igen nagy. Az idevágó beruházási programot célszerű is lenne teljes komplettséggel készíteni függetlenül attól, hogy aztán részletes tervek készülnek az öntözőtelepre, a területrendezésre stb. Azért is lényeges lenne ez, hogy a gazdaságossági számítások is a termelés egészére és ne az úgynevezett többlettermelésre készüljenek.

A beruházás általános konstrukciója elkerülhetetlenül csak az úgynevezett célcsoportos forma lehet. Így is azzal kell számolni, hogy a többszakaszú berendezkedésnél is átmenetileg csökkenhet a vállalati tisztajövedelem tömege. Az pedig teljesen bizonyos, hogy ezekben a gazdaságokban a korábbi helyzethez mérten csökkenni fog a 100 Ft eszközértékre jutó tisztajövedelem. Ezekben a gazdaságokban egyébként is a jövedelem teljes összege, az egységnyi

területre jutó összeg és ezek évenkénti kis ingadozása a fontosabb jövedelmezőségi mutatók.

Az öntözés személyi és szervezeti feltételeinek kialakítása szoros összhangban a berendezkedés ütemével mind lényegesebb hatékonysági faktor. A teljes megvalósítás elhúzódnása, a remélt jövedelem elmaradása sajnos sokszor ilyen okok miatt áll elő.

Az öntözésre alapozott termelés kialakításának gazdasági áldozatai és gazdasági eredményei nem egyirányúak és nem szemlélhetők az eddigi alapálláson. Ismét és hangsúlyozottan azt kell mondanom, hogy az öntözési beruházás, az öntözéses termelés megítélésénél nem célszerű az úgynevezett többlet ráfordítás és többlettermés, többleteredmény szemléletén állni. Ennek indokai a következők:

— A termelés teljes kialakításával vagy újra kialakításával kell számolni ennek minden vonzatát figyelembe véve. A kör még tovább bővül amikor nem vagy nem teljesen árunövénytermesztést szolgál az öntözés, hanem az állattenyésztés is bekapcsolódik.

— A beruházások és éves ráfordítások ilyen komplett és táguló körű kialakításánál már szinte formális játék annak eldöntése, hogy mi a többletráfordítás, de különösen formális lenne egyetlen tényezőnek az öntözésnek a ráfordítás—eredmény kapcsolatát kiszakítva vizsgálni. Hangsúlyozom ezt a gazdálkodási gyakorlatra, nem vitatva e kérdés kutató jellegű vizsgálatának fontosságát továbbra is.

— Az öntözésre alapozott termelés terhei és eredményei nem a berendezett területre vetíthetők, nem ott mérhetők le reálisan.

Mind tervezésnél, mind a kialakításnál ágazati és vállalati optimalizálást, vizsgálatot kell végezni. Mindjárt megjegyezve a tervezés szigorúan ilyen sorrendjét, hiszen az ágazati optimumok szükségszerűen módosulnak a vállalati teljes szemléletnél. Másrészt mind terhek, mind eredmények tekintetében csak vállalati szinten lehet teljes számbavételt eszközölni.

— Végül a többlet szemlélet óhatatlanul egysíkúan hozam, termésátlag nézőpontú és erősen egy-egy évre koncentrál. Mindkettő hibás a mai és jövőbeli vállalati gondolkodásban. Hibás, mert a jövedelmező termelésnek csak egyik, kétségtelenül fontos összetevője egy-egy növény termésátlaga. Az egy éves tapasztalat ismerten szélsőséges hangulatot teremt és sokszor téves tájékozódáshoz, valamint cselekvéshez vezet.

A többlet szemlélet helyett az ágazati és vállalati eredményesség, jövedelmezőség teljes szemlélete és vizsgálata kapcsán néhány kérdést érdemes kiemelni.

Az áldozati oldalon az öntözésre történő berendezkedésnél számolni kell, hogy:

— A beruházás teljes összegének növekedésén túl gondolni kell a területrendezési hányad, valamint a gépi hányad emelkedésére. Főleg a második,

az amortizáción és fenntartáson keresztül jelentősen növeli a termelés állandó költségeit.

— A vállalati fejlesztési alapok még a beruházás jelentős hányadának megelőlegezése esetén is (célcsoportos beruházásnál erről van szó) csak akkor fedezhetik a berendezkedést, ha a gazdaságban ebben az időszakban nincsen más lényeges fejlesztés.

— Éves költség vonalon sajnos az ilyen termelés tovább növeli a forgóeszközigényt és csökkenti a forgási sebességet. Ez rendszerint évközi rövidlejáratú hitel felvételére késztet, meglehetősen nagy kamatköltséggel és így a termelés vállalati jövedelemigénye kényszerűen nagyobb lesz.

— Az öntözésre alapozott termelés ágazati eredményhatásán túl újszerűen kell felvetni két vállalati hatást és ezek a területfelszabadítás, valamint a jövedelem kockázat mérséklése. A terület-megtakarítás növénytermesztési területen magas színvonalú termelésnél azért különleges jelentőségű, mert a nagy beruházási és termelési költség alapvetően terület és nem hozamarányos.

A területmegtakarításnál meg kell említeni ugyanakkor azoknak a berendezéseknek a hátrányát, amelyek nagy termőterületet kötnek le (nagy a termőterület csökkenése a vontató út és a taposási kár miatt). Ez kifejezetten jövedelemcsökkentő tényező.

A jövedelemkockázat — és nem egyszerűen a hozamingadozás — mérséklése rendkívül jelentős. Ez a probléma különösen a növénytermesztésnél, különösen az erősen szakosított termelésnél mind kritikussabb gazdálkodási gond. Sajnos a szakosításnál nem is mindig mérlegelik ezt kielégítően.